

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу **Лихачової Анжеліки Вікторівни**
на тему: **«Генеалогічна класифікація індоєвропейських мов у лінгвістиці
XIX – початку XXI ст.»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 035 Філологія

Дисертанткою А.В. Лихачовою представлено лінгвістично-історіографічне дослідження появи, розвитку й удосконалення генеалогічної класифікації індоєвропейських мов у мовознавстві XIX – початку XXI століть. Ця класифікація є важливою складовою частиною сучасної компаративістики. В роботі вказані джерела виникнення та поширення компаративної лінгвістики у XIX столітті, розглянуті теорії і гіпотези науковців зазначеного періоду щодо зв'язку різних мов, послідовно описані погляди на наукове застосування принципу спорідненості мов і лінгвістичну генеалогію. Ретельно висвітлений принцип історизму, який став підґрунтям реконструкції праіндоєвропейської мови і інших прамов, сприяв лінгвістичному моделюванню структур мовних сімей та макросімей, утвердженню генеалогічної класифікації мов у лінгвістиці досліджуваного періоду.

В роботі описані й проаналізовані праці Франца Боппа, Якоба Грімма, Расмуса Раска, Августа Шлейхера, Карла Бругмана, Антуана Мейє, Бедржиха Грозного, Володимира Нерознака, Олександра Мельничука. Розглянуті погляди щодо реконструкції праіндоєвропейської мови у працях Тамаза Гамкрелідзе та В'ячеслава Всеволодовича Іванова. Дисертація Анжеліки Вікторівни Лихачової

виконана у площині такого сучасного напрямку мовознавства як лінгвістична історіографія.

Актуальність дисертації обумовлена необхідністю системного комплексного лінгвоісторіографічного дослідження становлення і вдосконалення генеалогічної класифікації мов, зокрема потребою у сучасному теоретико-методологічному підході до з'ясування динаміки її появи та розвитку. Підхід, запропонований у дослідженні, відкриває нові перспективи для розвитку мовознавства та доповнює наші знання щодо історії лінгвістичних учень останніх двох століть. Актуальність дослідження визначається своєчасністю його проблематики, необхідністю систематизації теоретичних засад лінгвоісторіографічних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Рецензоване дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової тематики кафедри германської та слов'янської філології Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» «Проблеми методології та історіографії мовознавства» та кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов імені професора Михайла Гетманця Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Закономірності розвитку національних літератур і мов у синхронії та діахронії». Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Донбаського державного педагогічного університету (протокол № 4 від 28 листопада 2019 року) і погоджена в бюро Наукової ради «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності» Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні

Національної академії наук України (протокол № 131/35а від 24 лютого 2020 року).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Поставлена в дисертації мета і сформульовані завдання, специфіка об'єкта дослідження, лінгвісториографічний характер дисертації спонукали автора до використання актуалістичного методу, прийоми і процедури якого описані в роботі у частині 1.2. Опрацьована велика кількість наукових джерел забезпечила високий ступінь обґрунтованості та достовірності викладених наукових положень та висновків. Ступінь обґрунтованості та достовірності висновків дослідницької праці А.В. Лихачової визначається її логічною і послідовною структурою. Кожен з трьох розділів завершується чіткими переконливими підсумками, а загальні результати дослідження актуалізовано і відбито у висновку до всієї роботи. Список використаної наукової літератури оформлено у відповідності до сучасних вимог, значна частина яких це праці, написані іноземними мовами. Це слугує переконливим свідомством ретельного опрацювання джерельної бази досліджуваного наукового матеріалу.

Лінгвісториографічний матеріал послідовно досліджено і викладено за низкою напрямів: виокремлені теоретико-методологічні засади дослідження принципу спорідненості мов у зв'язку з принципом історизму та порівняльно-історичним методом у цілому; схарактеризовані теоретико-методологічні засади дослідження мовних сімей і макросімей і різних ступенів спорідненості мов (макросім'я, сім'я, група, підгрупа); окреслені теоретико-методологічні засади аналізу термінів *спорідненість* і *сродність*; з'ясовані передумови виникнення принципу спорідненості мов і генеалогічної класифікації; досліджені генезис

і еволюція генеалогічної класифікації індоєвропейських мов; здійснено дослідження мовних груп і окремих мов у межах індоєвропейської сім'ї. Вважаємо, виокремлення цих напрямів і орієнтація на них сприяє доказовості основних положень дисертаційної праці.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що дисертанткою вперше комплексно досліджено виникнення, розвиток й удосконалення генеалогічної класифікації індоєвропейських мов у мовознавстві ХІХ – початку ХХІ століть у річищі лінгвістичної історіографії із застосуванням актуалістичного методу.

Теоретичне й практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення дисертації пов'язане із запропонованою методикою лінгвістичного дослідження історії появи та динамічного розвитку генеалогічної класифікації мов. Систематизація досліджуваного матеріалу здійснюється шляхом поєднання хронологічного та концептуального підходів. Практичне значення результатів дисертації полягає в тому, що її матеріали й висновки сприятимуть розв'язанню методологічних проблем лінгвістичної історіографії, вдосконаленню курсів лінгвістичних дисциплін у закладах вищої освіти України. Результати здійсненого дослідження можуть бути застосовані у викладанні курсів вступу до мовознавства, історії лінгвістичних учень та загального мовознавства на філологічних факультетах університетів, а також у культурно-просвітній роботі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати рецензованого дослідження пройшли апробацію на шести міжнародних, двох всеукраїнських та одній міжрегіональній наукових конференціях. Про повноту викладу основних результатів дослідження свідчить також зміст вісімнадцяти публікацій здобувача, з яких чотирнадцять одноособові. Чотири статті опубліковано у провідних наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, одну – у зарубіжному виданні у співавторстві, а також одинадцять публікацій у збірниках матеріалів і тез наукових конференцій. Особистий внесок здобувача в працях, написаних у співавторстві, полягає в теоретичному обґрунтуванні основних ідей і положень досліджуваної проблеми та в науковій обробці отриманих результатів. Сформульовані в дисертації теоретичні висновки доповідалися та обговорювалися на засіданнях кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (2019 – 2023) і кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов імені професора Михайла Гетманця Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди та аспірантських семінарах.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту наукового дослідження А.В. Лихачової вказує на дотримання автором вимог академічної доброчесності, наведені цитати з наукової літератури мають відповідні посилання. Дисертація здобувача містить лише результати власних досліджень.

Оцінка мови та стилю дисертації. Текст дисертації «Генеалогічна класифікація індоєвропейських мов у лінгвістиці ХІХ – початку ХХІ ст.» загалом відповідає вимогам до наукового стилю сучасної української літературної мови, однак не завжди А.В. Лихачова дотримується сучасних правил українського словотвору і правопису.

Окремі зауваження до змісту дисертації. Переходячи до дискусійної частини рецензії, хочу висловити кілька міркувань, що виникли під час прочитання дисертації.

1. У перших двох параграфах розділу 2 “Теоретико-методологічні засади дослідження спорідненості мов і лінгвістичної генеалогії” авторська оцінка описаних теорій вплинула, у першу чергу, на відбір матеріалу. Децю бракує вербалізації позиції дисертантки щодо ролі різних підходів і теорій на динаміку наукової думки. Дисертантка цитує у кінці параграфів тези Капранова, Топорова, але не вказує, які сучасні мовознавчі докази підтверджують чи спростовують, на її думку, ті чи ті положення розглянутих теорій і гіпотез і не висловлює власних міркувань щодо їхньої значущості.

2. Цілком доречним нам видається виокремлення у самостійний розділ 2.4 питання розмежування термінів *спорідненість* і *сродність*, які відбивають риси мовної спорідненості в генетичній і ареальній теоріях. Дійсно, їхня звукова й коренева схожість але різне теоретичне наповнення викликають проблеми перекладу, розуміння, застосування. Але зв’язок лінгвістичного тлумачення можливого українського перекладу терміну *Affinität/сродство* “сродність” з використанням цього слова у філософському доробку Г.С. Сковороди, на нашу думку, є дискусійним. Авторка посилається на позицію О. Жакуна, але не зрозуміло, чи підтримує її. У висновках до другого розділу читаємо: “Під час

дослідження проблеми мовних союзів у співвідношенні з проблемою генеалогічної класифікації мов в українській компаративістиці доцільно використовувати термін *сродність*.” Нам здається, що різне наповнення цього поняття у філософії Сковороди та у лінгвістичній ареальній теорії не заважає використанню лексеми в кожному з випадків, але й ніяк не вказує на зв'язок. Втім, дискусійність окремих положень праці вважаємо не стільки її вадою, скільки здобутком, бо лише дискусії й обговорення є запорукою наукового руху.

3. Відзначмо, що здобувач демонструє лінгвістичну ерудицію, вміння структурувати складний багатовимірний матеріал. Тож структура роботи й наповнення її розділів вбачається нам цілком доречними. Третій розділ «Генеалогічна класифікація індоєвропейських мов у лінгвістичноісторіографічному аспекті» присвячений завданню дослідити споріднені мови на різних етапах їхнього розвитку на засадах порівняльно-історичного методу. Зрозуміло, що ця частина дисертації має велике смислове наповнення, але вона є дещо перевантаженою. Можливо, параграф 3.4 “Дослідження мовних груп і окремих мов у межах індоєвропейської сім'ї” доцільно було б виокремити, зробивши 4 розділ, або схарактеризувати мовні групи узагальнено, а повний опис перенести у додатки.

4. У дисертації є технічні огріхи, стилістичні неточності. Можливо скоротити список використаних джерел, усунувши необов'язкові посилання.

Висновок. Висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки результатів дисертаційного дослідження. Робота вирізняється ретельним кропітким аналізом матеріалу, дотриманням принципів академічної доброчесності. Авторка продемонструвала різнобічне бачення об'єкта дослідження, а також належний рівень володіння обраним методом аналізу лінгвістичного матеріалу, поняттєвим термінологічним апаратом. Мета праці

досягнута, завдання вирішені. Висновки дисертації є переконливими і обґрунтованими. Отже, за актуальністю, ступенем новизни, науковою і практичною цінністю результатів дисертація «Генеалогічна класифікація індоєвропейських мов у лінгвістиці ХІХ – початку ХХІ ст.» є завершеним самостійним дослідженням, відповідає спеціальності 035 Філологія, галузі знань 03 Гуманітарні науки та вимогам до оформлення дисертацій, порядку присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) і постановою КМ України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанови КМ України № 341 від 21.03.2022 року), а її авторка – Лихачова Анжеліка Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії PhD галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри зарубіжної літератури
та слов'янських мов
імені професора Михайла Гетманця
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Олена

СКОРБОГАТОВА

На електронний документ накладено: 1 (Один) підписи чи печатки:
На момент друку копії, підписи чи печатки перевірено:
Програмний комплекс: eSign v. 2.3.0;
Засіб кваліфікованого електронного підпису чи печатки: ПТ Користувач ЦСК-1
Експертний висновок: №05/02/02-1424 від 05.04.2016;
Цілісність даних: не порушена;

Підпис № 1 (реквізити підписувача та дані сертифіката)
Підписувач: СКОРОБОГАТОВА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА 2145101260;
Належність до Юридічної особи: ФІЗИЧНА ОСОБА;
Код юридичної особи в ЄДР: 2145101260;
Серійний номер кваліфікованого сертифіката: 248197DDFAB977E5040000002E8E1A013BFA5E04;
Видаєць кваліфікованого сертифіката: АЦСК АТ КБ «ПРИВАТБАНК»;
Тип носія особистого ключа: Незахищений;
Тип підпису: Удосконалений;
Сертифікат: Кваліфікований;
Час та дата підпису: 19:49 10.10.2023;
Чинний на момент підпису. Підтверджено позначкою часу для підпису від АЦСК (кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг)